

## PAPER DETAILS

TITLE: Postmodern Salgın ve Popüler Dindarlık: Yeni Medya Eksenli Psikososyal Bir Analiz

AUTHORS: Ali BALTACI

PAGES: 79-97

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2180340>

## Postmodern Salgın ve Popüler Dindarlık: Yeni Medya Eksenli Psikososyal Bir Analiz

Ali BALTACI\*

### Öz

Bu çalışma, postmodern unsurlar barındıran Covid-19 salgınının oluşturduğu yeni dindarlık biçimlerine odaklanmaktadır. Yeni dindarlık formları ile popüler kültür arasında var olan bağları belirginleştirme gayretindeki çalışma, psikososyal analiz niteliğindedir. Çalışma, salgın döneminin din ve dindarlığı radikal dönüşüme uğratacağı varsayımı üzerine kurulmuştur. Buna göre, salgın sürecinde popüler dindarlık önem kazanmış, halk inançları ve hurafeler yaygınlaşmıştır. Bireyler, salgın döneminde varoluşlarını daha fazla sorgulamış, resmi dini söylem yerine yeni medya eksenli popüler dindarlığa yönelmişlerdir. Dinin genel esasları değişmese de dindarlığın kişiye özgü olması ve salgın gibi radikal krizlerde kamusal alanın sınırlanmasıyla birlikte eklektik bireysel dindarlık biçimleri önem kazanmıştır. Bu çalışmada yeni medyanın kullanımıyla birlikte dinin kamusal alandan çekileceği, dindarlığın daha liberal biçimlerinin artacağı, sekülerleşmenin belirginleşeceği öngörülerine de yer verilmiştir. İleride yapılacak çalışmalar için kavramsal bir zemin oluşturma gayretindeki bu çalışma, postmodernite olgusunu popüler dindarlık ve yeni medya ekseninde tartışmaya açarak sosyal bilim alanlarına katkı sunma gayretindedir.

**Anahtar Kelimeler:** Postmodernite, Salgın, Din, Dindarlık, Popüler Kültür

## Postmodern Pandemic and Popular Religiosity: A Psychosocial Analysis Based on New Media

### Abstract

This research emphasizes on the postmodern forms of religiosity that have emerged as a result of the Covid-19 pandemic. The study is a psychological analysis that attempts to clarify the existing links between emerging forms of religion and popular culture. The study assumes that the pandemic phase will drastically alter religion and religiosity. Accordingly, popular religiosity grew in prominence throughout the pandemic, and folk beliefs and superstitions proliferated. During the pandemic, people questioned their existence more and turned to popular religiosity based on new media rather than formal religious discourse. Although the general principles of religion have not changed, eclectic individual forms of religiosity have gained importance with the fact that religiosity is personal and the public space is limited in radical crises such as epidemics. This research includes forecasts that religion will be removed from the public sphere, more liberal forms of religiosity will rise, and secularization will become visible with the use of new media. This study, which aims to provide a conceptual foundation for future research, attempts to add to the domains of social sciences by bringing the phenomena of postmodernity into discussion along the axis of popular religiosity and new media.

**Keywords:** Postmodernity, Pandemic, Religion, Religiosity, Popular Culture

**ATIF:** Baltacı, A. (2022). Postmodern salgın ve popüler dindarlık: Yeni medya eksenli psikososyal bir analiz. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 5(1), s. 79-97.

\* Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, alibaltaci@artvin.edu.tr, orcid.org/0000-0003-2550-8698, Artvin, Türkiye

## Giriş

Bilim ve teknolojiye gelişmelerin kitle iletişimine yansımaları ve iletişimin yaygınlık kazanması ve yeni medya araçlarının ortaya çıkmasıyla birlikte gündelik pratikler radikal dönüşüme uğramıştır. Bilginin değişim ve iletim hızındaki artış, sosyal sistemin önemli yapılarından olan kültürün aktarım hızını da etkilemiş, bilgiye hâkim olan egemen sınıfın kültürel değerleri yaygınlaşmaya başlamış; ayrıca kültür, fiziksel uzaklıkların ve insanlar arasındaki eşitsizliklerin yeni medya araçları kullanılarak silikleştirilmesiyle birlikte farklı coğrafyalardaki kültür ve değerlerden etkilenecek yeni bir eklektik forma kavuşmuştur. Kültürdeki değişim dinamikleri, zamanla sosyal sistemin diğer yapılarına da yansır. Bu kapsamda ekonomi, politika, eğitim, hukuk ve din gibi toplumsal yapılar, kültürel değişimin farklılaştırıcı gücünden etkilenecek dönüşmeye başlarlar (Varnum ve Grossmann, 2017). Kültürün önemli bir unsuru olan din, yeni medya eksenli sosyal dönüşüm pratiklerinden yüksek düzeyde etkilenebilir potansiyelindedir. Son zamanlarda geleneksel görüntüsünden sıyrılarak hızla başkalaştığı savunulan yeni nesil dindarlık formları, dindeki dönüşümün belirginleştiğine kanıt olarak sunulmaktadır. Bunun yanında günümüzde etkinliğini kaybetse de zihinlerde yer eden korona virüs salgını nedeniyle zaten değişime uğrayıp çeşitlenen dindarlıkların dijitalleşmeyle birlikte yeni bir form alması ise kaçınılmazdır.

Salgın döneminde dijital yaşamın yükselmesi, popüler kültürün yaygınlaşmasına neden olmuş; din ve diğer toplumsal yapılar da dijitalleşme içinde kendi yaşam alanlarını oluşturmaya başlamıştır. Yakın dönem yaygın pratiklere vurgu yapan popüler kültür hem yeni dindarlık formlarını hem de postmodernite olgusunun dini tezahürlerini bünyesinde barındıran bütüncül bir yaklaşıma sahiptir. Salgın döneminde hızla farklılaşan popüler kültür, kendine özgü habituslar yaratmış; özellikle dijitalleşme ve sosyal medya gibi araçlarla yaygın etkisini perçinlemiştir. Postmodern dönemde ortaya çıkan yeni dindarlık formlarının, salgın sonrası değişmesi öngörülen yeni dünyadaki konumunun nasıl olabileceği sorunsalı bu çalışmanın temel gerekçesidir. Çalışma psikososyal kuramsal analizi esas alan bir yöntemle sahip olup psikososyal analiz ile incelenen olgular arasındaki ilişkilerin birey ve topluma yansımaları ile bu etkileşimler arasında gizlenen anlam yapılarını açıklamaya çalışılır. Psikososyal analizde amaç nitel veya nicel verilerin çözümlenmesinden ziyade, var olan olgu veya verinin kuramsal zemindeki karşılığının belirlenmesidir (Aronson, Wilson, Akert ve Fehr, 2004). Bu bağlamda popüler kültür eksenli bir psikososyal analiz yapılarak salgın döneminde yaşanan kriz halinin toplumsal değişime yansımaları ve dijital yaşamın dönüştürücü izlerinin din kurumuna etkileri birey ve toplum temelli değerlendirmelerle belirlenmeye çalışılacaktır. İlerleyen bölümde salgın öncesi ve salgın sürecinde din ve popüler kültürel söylemin durumu ele alınmıştır.

## 1. Salgın, Din ve Popüler Kültürel Söylem

Sosyal medya, spor ve sanat gibi geniş kitleleri etkileme gücü olan araçlarla toplumda yaygın olarak paylaşılan kültürel değer ve fikirler bütünü olarak ele alınabilecek popüler kültür; etik ve estetik açıdan düşük değere sahip olsa da modern dünyanın tempolu yaşamı içinde insanları eğlendirerek onların daha üst zihinsel etkinliklerle meşgul olmasını önleme ve onlara alternatif bir gerçeklik alanı sunma amacındadır (Barnes ve Bedford, 2021). Ayrıca popüler kültür, sisteme başkaldırma gücü olan çoğunluğu suni bir gündemle meşgul ederek kontrol etme ve egemen gücün tahakkümünü sürdürme gibi distopik bir alt niyetle de bağdaştırılır. Bu noktada kapitalist tüketim toplumunun önemli bir kontrol ajanı olan popüler kültür, dijitalleşme ve yeni medyanın baskın kullanım dinamikleriyle birlikte birey ve topluma erişim gücünü daha da arttırmış, kitlesel etkileşimlerini daha üst noktalara ulaştırmıştır (Dittmer ve Bos, 2019).

Popüler kültür, sosyal bilimler literatüründe sıklıkla eleştirilir. Örneğin Bauman 'Kimlik' adlı eserinde modern toplumda başkalaşan insanın kendi doğası ve gerçekliğini saklamak için yeni görselliklere ihtiyaç duyduğunu, popüler kahramanların başat aktör olduğu sanal dünyada bireyin

sahip olduğundan farklı karakter özellikleri çerçevesinde davrandığını, kimliğin yalnızca giyilip diğerlerine göstermek için kullanılan bir gösteriş mekanizmasına dönüştüğünü savunur (Bauman, 2013, s. 33). Gans ise, popüler kültürün, toplumun kültürsüzlüğe meylederek gündelik yaşamı düşük değer yargılarıyla bezeyip banalleşmesine imkân tanıyan, toplumu daha fazla tüketime yöneltip cahilleştirmeyi amaç edinen bir mekanizma olarak adlandırır (Gans, 1985, s. 17). Buradan hareketle popüler kültürün, kitleleri tüketime yönlendirme, onları üst düzey zihinsel etkinliklerden ve rafine zevklerden uzaklaştırarak daha düşük düzeyli bir alt kültür yaratma ve toplumsal gerilimleri önleyerek değişimi ya da karmaşayı besleyecek mekanizmaları kontrol etme amacını güttüğü söylenebilir (Arendt, 1960, s. 280; Martin, 2018, ss. 53-54).

Yeni medya araçları olarak anılan dijital destekli kitle etkileşiminin hızlı gelişimi, gündelik iletişim biçimlerini radikal şekilde etkilemiş; geleneksel iletişim pratikleri (mektup, gazete ve basılı medya vd.), hızla sanal dünyaya çekilmiştir. Bu durum, iletişimin artarak insanlar ve devletlerarasındaki sınırların kaybolmasına, kitlelerin yakınlaşmasına neden olmuş; kültürün toplumlararasıdaki etkileşimini hızlandırmıştır. Etkileşim; toplumun niteliğini, örgütlenme biçimini, tüketim alışkanlıklarını, üretim biçimini ve inanç sistemi gibi kendine has nitelikleri, yeni biçimleri içerecek şekilde farklılaştırır (Goffman, 2005, s. 39). Bu farklılaşmanın yaygın olarak gözlemlenebildiği popüler kültür, toplumsal alana hızla nüfuz ederek yenilikçi ve yaratıcı estetik değerler yerine, denenmiş ve başarılı olmuş şablonları topluma sunarak kısa bir süre onların aklında yer eden, çekici ürün ve hizmetler sunar. Gelip geçici karakteri nedeniyle popüler kültür, insanları sanal bir hazzla ulaştırma, anı yaşatma, ahlaki değerleri köreltme ve süregelen bir tüketime sevk etme gibi risk temelli potansiyelleri de barındırır (Arun, 2013; Milestone ve Meyer, 2020, ss. 59-60).

Gans, kültürü “yüksek” ve “popüler” olarak ayrıştırırken yüksek kültür; üst toplumsal sınıfın rafine zevk ve estetik değerlerini ifade eder, toplumu yönlendirir ama kendi içinde kapalı bir azınlığın etkileşimine açık, özel bir yaşam alanı veya kilitli bir habitus oluşturur. Popüler kültür ise alt sınıfların, halkın veya çoğunluğun kültürel erişimidir. Yaygın ve genel çıkarımlar, sığ ve sınırlı estetik kaygılar ve çoğunlukla ahlaki değerleri hiçe sayan bir banallığın hüküm sürdüğü popüler kültür, kendine has gelip geçici bir etik ve tüketim anlayışını da beraberinde getirir (Gans, 1985; Ritzer, 2011). Geleneksel olarak popüler kültüre meyleden birey ve gruplar bir yandan etik ve estik bir yozlaşma, öte yandan toplumda yaşanan sorunlardan uzaklaşarak geçici gündemler oluşturmaya başlarlar. Böylelikle toplumsal yaşam kontrol altına alınarak önemli ölçüde değişime veya sosyal başkalaşmaya yol açacak her tür girişim engellenir.

Toplumun çoğunluğu tarafından benimsenen ve sosyal sistemin tüm unsurlarıyla belirli oranda etkileşim içinde olan popüler kültür, dinin yalnızca bireysel etkileşiminde değil toplumsal görünüşünde de farklılaşmaya neden olur. Toplumun çeşitli kesimlerinde dini değerlerin farklı etkileri olduğu gerçeğinden hareketle sosyal sınıflar arasında yaşanan dinsel ve dindarlıkların da çeşitlenen formlarının olduğu ve bireylerin inancını kendi yaşam biçine uydurarak kendine has dindarlıklar oluşturduğu söylenebilir. Bu kapsamda köy yaşantısı içinde gelişen ve zaman içinde yaygınlaşıp kitlesel nitelik taşıyan inançlarla birleşen, modern gündelik pratikleri mistik öğretilerle bezeyip yeni bir inanç formuna dönüşen dinsel yapılar, ‘popüler dindarlık’ olarak ifade edilmektedir (Okumuş, 2018). Popüler dindarlık, günün şartlarına göre dinin ana kurallarının değil, onun yaşayış ve anlayış biçiminin değişimi olup nesiller boyu çeşitli şekillerde değişime uğrar. Belirli gelenek, ahlak ve batıl inançları da içeren popüler dindarlık, aslında popüler kültürün dine ait yapılara etkimesidir. Özellikle salgın döneminde popüler kültürün yeni medyadaki temsilinin artmasıyla birlikte popüler dindarlık formunun belirginleştiği söylenebilir.

2019 yılı aralık ayında tanılanan ve sonraki iki yıl boyunca tüm dünyada etkisini hissettiren korona virüs salgını, tüm sosyal sistemi etkilediği gibi kültürü de değişime zorlamıştır. Gerek alt gerek üst sosyal sınıfları ayırma yapmaksızın etkileyen hastalık, elit kesimin azınlıkta kalma istencini zedelemiş; geniş halk kitlelerini evlere hapsetmiş ve kamusal alanı radikal şekilde parçalamıştır.

Uzun süreli ekonomik ve sosyal etkileri olacağı aşikâr olan salgın, büyük bireysel ve sosyal dönüşümleri gerçekleştirme potansiyeline de sahiptir. Muhtemelen dönüşümün ilk ve en çarpıcı şekilde yaşanacağı alanlardan birisi din olacaktır. Zira salgın başladığında toplumsal birliğe önem veren pek çok dinin kutsal mekânları kapatılmış, toplu ibadet ve ayinler yasaklanmış ve insanlar kendi başlarına, sosyal alandan yalıtılmış olarak inançlarını yaşamaya başlamışlardır. Postmodernitenin sonucu olarak bireyin yalnızlaştığı ve bireysel dindarlığın salgın öncesinde arttığı düşünüldüğünde, yeni durumun artan bireyselmeyi daha da ileri bir noktaya taşıyacağı ve kendine has yeni dindarlık kalıplarının gözleneceği söylenebilir (Okumuş, 2020; Yapıcı, 2020). Ayrıca doğası gereği postmodernite, var olan toplumsal kurumları yıkıma uğratarak kendine has bir içsel kurgu oluşturma potansiyeli barındırdığından (Demir, 2016) covid-19 salgını gibi küresel bir karmaşanın tam da postmodern karakterde olduğu ve genelde tüm toplum özelde ise din ve dindarlığı yeni bir biçime kavuşturacağı belirlenebilir.

Tarihteki salgınlar incelendiğinde, salgın sürecinde dinin kurumsal yapısının kendi içine çökerek popüler dini oluşumların görünürlüğünün arttığı anlaşılmaktadır (Nikiforuk, 2018). Bu noktada din salgın karşısında etkisiz kalarak insana anlam bütünlüğü sağlayamaz ve bu anlam boşluğunu ya hurafeler ya komplo teorileri ya da popüler veya eklektik dindarlık motifleri doldurur (Erşahin, 2020; Thampu, 2020). Bu durum özellikle sosyal medya kullanımının arttığı günümüzde daha da belirginleşmiştir. Dehşet yönetimi kuramına göre; insanların kaygı düzeyi yükseldikçe, bununla baş edebilmek için dine yönelebilecekleri savından hareketle, salgın sürecinde dini mekânların kapalı ve kurumsal dine ulaşımın sınırlı olması nedeniyle bireysel/popüler veya eklektik dindarlık eğilimleri de artacaktır. Kapalı alanlara sıkışan insanlar, sosyal medyanın sanal dindarlık motiflerine yönelerek zor durumla baş etmeye, kaygılarını yönlendirmeye, ibadetlerini sanal ortamlarda yerine getirmeye ve kendilerini kurtuluşa erdirecek bir vesile bulmaya çalışırlar (Pyszczynski, Lockett, Greenberg ve Solomon, 2021, s. 176). Böylelikle belirsizliği gidermeye ve geleceklerini daha tahmin edilebilir bir forma ulaştırmayı umarlar.

Salgın sürecinde yükselişe geçen popüler dindarlığın oluşumunda aile içi deneyimler etkilidir. Popüler kültürün aile kurumunu etkilemesiyle ailenin çocukla etkileşimi azalır ve ona aktardığı dini değer ve bilgiler de sığlaşır ve çoğu kez dinin temel söyleminin küçük bir parçasını oluşturan bilgi kırıntılarına dönüşür (Di Nicolai ve Ruspini, 2020). Salgın sürecinde evde kalarak aileleriyle yaygın etkileşime giren insanlar, bir yandan postmodernitenin yeni medya eksenli bireyselleşmeye vurgu yapan zaman algısından sıyrılırken diğer yandan geleneksel yaşantının yoğun ve yakın iletişime bağlı niteliğini yeniden keşfeder (Okumuş, 2021). Bu dönemde geleceğe ilişkin kaygılarını, bireysel olarak dine sığınarak ve yeni dinselilikler geliştirerek çözmeye çalışan insan, klasik sekülerleşme savunucularının aksine, kendi kutsal alanını oluşturma çabası içine girecektir (Danesi, 2021). Böylelikle aile gibi toplumun temel yapısındaki dini yaşam, yeni medya eliyle bir çeşit popüler dindarlık formuna evrilecektir.

Resmi dini doktrinin, yaygın kesim tarafından yeniden yorumlandığı popüler dindarlıkta, toplumun inanç ihtiyaçlarını karşılamak, inancı diri tutmak ve irrasyonel davranışı meşrulaştırmak amacıyla çeşitli nesne ve olgular zaman içinde kutsallaştırılır (Eliade, 2013). Türbeler, çeşitli ağaçlar ve mağalar gibi doğal kaynaklar ile geleneksel toplum yaşantısına sirayet etmiş pagan veya animist inançlar kutsal atfedilerek halkın dilek, istek ve temennilerinin bu yollarla aşkın varlığa ya da yaratıcıya ulaşacağı umulur (Ak, 2018). Salgın döneminde toplumun kutsal olarak atfettiği yer ve nesneler ile mistik olgulara yönelim artmış; insanlar, modern tıbbın çaresiz kaldığı salgın durumundan ilahi varlığın tecellisi ve yardımıyla kurtulabileceklerine inanmışlardır (Yapıcı, 2020). Bu dönemde özellikle Batı'da mistikler, tele-vaizler, mesihçi tarikatlar ile yeni dini oluşumların popülerlik kazandığı da gözlemlenmektedir. Bununla birlikte sosyal medyada mistik, animik ve pagan inancına bağlı video ve görsellerin arttığı, bu yönde yayın yapan sosyal medya kanallarının çeşitlendiğine yönelik veriler dikkat çekicidir (Dein, Loewenthal, Lewis ve Pargament, 2020; Sturm ve Albrecht, 2021; Wildman, Bulbulia, Sosis ve Schjoedt, 2020).

Kurumsal dini pratiklerde yer almasa da popüler dini pratiklerden olan mevlit okuma, zikir halkaları ve musiki şölenleri gibi insanların bir araya gelerek sosyalleştikleri dinsel uygulamalar da salgın sürecinde sekteye uğramıştır. Ancak salgın döneminde medyada açıkça vurgulanan bağışıklık sistemi için oruç tutulmaması veya ramazan ayına yönelik özel tavsiyeler ile Cuma namazı gibi ibadetlere resmi olarak izin verilmemesi popüler dindarlığın sanal uygulama ve sosyal medyaya taşınmasına neden olmuştur. Özellikle niteliği ve dini bilgi birikimi şüpheli ‘dini/mistik uzman’ ve ‘âlimler’ popüler dindarlığı canlı tutmak için sanal mevlitler, sohbetler ve zikir törenleri düzenleyerek kendi kitlelerinin dinselliğini canlı tutmaya çalışmış; hatta çeşitli sanal manevi danışmanlık hizmetleri sunmuşlardır. Bu durum popüler dindarlığın dinamik ve esnek yönüne vurgu yapsa da geleneksel dini doktrinde yer almayan uygulamaların din adı altında yeni medya kullanılarak meşru kılınmasına da yol açmıştır.

Charles Taylor’un postmodernleşme teorisi, toplumsal sistemin zamanla rasyonel akla teslim olarak seküler karakter kazanması düşüncesi üzerine kuruludur. Klasik sekülerleşme teorisinde, popüler inançların içine sirayet eden batıl inanç ve hurafeler ile resmi dini söylemin zamanla erozyona uğrayarak yerini seküler ve rasyonel bir yaşam biçimine bırakacağı öngörülür (Taylor, 2009). Buna karşın çoğu din, insanın modern bilimsel yöntem ve düşünme biçimiyle anlamlandıramadığı metafizik özellikler taşıdığından, dinin rasyonel bir biçimde ele alınması mümkün görünmemektedir (Cannell, 2010). Ayrıca salgın sürecinde metafizik alana olan ilginin arttığına ilişkin çeşitli verileri, belirsizliklerle dolu karantina sürecinde insanların manevi bir destek aradığının delilidir. Öngörülemez bir gelecek, krizler oluşturma potansiyelindeki yaşamsal tehditler ve modern insanın kitle içindeki yıkıcı yalnızlığı birlikte düşünüldüğünde, insanın tüm bu belirsizlikleri aşarak kesin olan bir güce inanma isteği, zorluklara karşı direnme güdüsü ve yaşamın anlamını kavrama ihtiyacının onu seküler yaşam biçimine değil, metafizik alana yönelttiğine yönelik söylemler önemlidir (Kandemir, 2020; Tillich, 1966). Buna karşın sekülerleşme, dinin kamusal alandaki etkinliğinin azalması olarak algılandığında salgın sürecindeki dini uygulamaların yakın gelecekte deseküler değil, aksine yeni nesil sekülerleşme olduğu belirlenebilir.

Salgın döneminde insanlar, yoğun gelecek kaygıları yaşamakta ve varoluşsal temel korkulardan olan ölümün yakınlığını ve gerçekliğini hissetmişlerdir. Ayrıca engel olamayacakları olaylar karşısında yaşadıkları çaresizlik ve güçlerini aşan durumlarla baş etme kaygısı onları mistik, manevi veya metafizik alandan destek aramaya itmiştir. Popüler dini inanç ve uygulamaların çoğunda, insanların kendilerini aşan olumsuzluklardan, acıdan ve çaresizlikten uzaklaşma, huzur ve kurtuluşa erme gibi varoluşsal bir amacının olduğu söylenebilir (Arslan, 2004, ss. 119-125). Salgın döneminde gözlemlenen muska yazdırma, korunma büyüsü yaptırma, kurşun döktürme, tütsü yakma ve hastalıklı kişinin yaşadığı yerde arınma veya cin çıkarma vb. halk inancına ait ritüellerin sayısında artış olduğuna dair gözlemler, insanların başlarına gelen bir musibeti def etme, salgın karşısındaki çaresizliklerine çözüm bulma veya kaygılarını azaltma amacına matuftur. Bu durum psikososyal açıdan çaresizliğe karşı bir güç istenci ya da bilinmezliğe karşı koyma çabası olarak değerlendirilebilir.

Yeni medyanın önemli bir aracı olan sinema ve sosyal medya uygulamalarının, halk inançları veya popüler dindarlığın görünürlük ve yaygınlık kazanmasındaki etkisi yadsınamaz. Kurumsal dini söylemin, ahlaki değerlerin ve bazı dini pratiklerin topluma ulaştırılmasında önemli bir işlevi olan ses ve görüntü kayıtları, dinin bireysel olarak yaşanmasında, popüler dinseliliklerin oluşmasında ve popüler manevi alanın kurgulanmasında etkili tüketim ürünlerindendir (Forbes ve Mahan, 2017). Bu bağlamda karantina döneminde bireyler kaygılarını azaltmak için manevi alana yönelmiş, dini içerikli film ve dizileri izlemeye başlamıştır. Ayrıca tele-vaizler ve mesianik2 içerikli videolar sosyal medyada ilgi görmeye başlamıştır. Örneğin popüler kültürde yer eden pek çok video site ve platformunda bir Netflix yapımı olan “Messiah3” isimli yapımın gösterilmesi, salgının dini kodlarını anlamlandırmak için İncil’de geçen “Mahşerin Dört Atlısı (İng: Four Horsemen) 4” söyleminin farklı şekillerde işlendiği video oyunlarının ve filmlerin reklamlarının yapılması ya da kıyamet sonrası yaşama yönelik hayatta kalma eğitimleri alanların sayısındaki radikal artış dikkat çekicidir. Bu

durumlar bir yandan salgının oluşturduğu belirsizlik ve kaygıyı azaltma ve insanın ne pahasına olursa olsun var olma amacını taşıırken, diğer yandan popüler dindarlığı besleyen önemli araçlardandır. Bu açıdan salgın dönemi dindarlığının temel karakteristiklerinden bazıları ilerleyen bölümde incelenecektir.

## 2. Salgın Döneminde Dini Yaşam ve Dindarlar

Popüler kültür, kitle iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerle birlikte sosyal yaşantı içine sirayet etmiş; özellikle internet erişim hızının artması, simülasyon teknolojilerindeki gelişim ve sosyal medya uygulamalarının yaygınlaşmasıyla toplumsal yapıda dijital bir devrim yaratmıştır (De Groot, 2016). Dijital yaşamın gelişmeye başlaması, sosyal sistemin önemli unsurlarından olan din kurumunu da değiştirmeye zorlamış; bu noktada dini inanç ve ibadetlerin özünde olmasa bile ruhunda çeşitli değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Postmodern yaşamın etkisiyle ortaya çıkan ve bireyin dindarlık algısını farklılaştıran söz konusu durum, ‘dindarlığın yeni biçimleri’ olarak adlandırılabilir (Şentürk, Cengiz, Küçükkural ve Akşit, 2018).

Bireyin yaşadığı içsel yolculuğa odaklanan Otto, kutsalın deneyimlenmesi olarak nitelediği dindarlık kavramını, belli şartlar altında bireyin öznel olarak yaşadığı kutsal ya da mistik pratikler olarak tanımlar (Almond, 2011, s. 5). Bu bağlamda dindarlık; zaman, mekân ve toplum bazında değişiklik gösterirken, bireyler arasında bile farklı inanç formları veya sosyal değişimden etkilenerek yeni dinsel formları geliştirmeye yatkın, dinamik ve çoğunlukla psikososyal bir kavrama vurgu yapar (Yapıcı, 2007). Bu bağlamda dindarlık, sosyal ve psikolojik etkileşimler sonucu bireyin dini olanı anlama ve onu sosyal yaşamına katma eğilimi veya manevi hazza ulaşma yolculuğu olarak tanımlanabilir.

Masuda’ya göre modernite, deneye dayalı bilim merkezli pozitivist aklın egemenliğini, teknolojiyi esas alan rasyonel eğilimlerin yaygınlık kazanarak bilginin ve toplumsal düzenin standartlaştırılmasıdır (Masuda, 1981). Modernite olgusunda metafizik öğeler dışlanırken seküler yaşam biçimi önemsenir. Buna karşın postmodernite, ekonomik, kültürel ve sosyal alanın yeniden tanımlanması ilkesine dayanır. Ayrışmanın ve farklılıkların, özgürleştirici güçler olarak öne çıktığı modernite de var olan bütüncül yapılar parçalanırken belirsizlik, güvensizlik ve kaos kültürü desteklenir (Eagleton, 2011; Flanagan ve Jupp, 2016). Post modern dönüşüm, gündelik yaşamın hemen tüm alanlarına sızarak bireyin yaşam alanlarında görünürlük kazanır ve onun davranış ve eylemlerini yönlendirir. Bu açıdan din, özellikle yeni medya araçlarının yaygın kullanımıyla birlikte postmodern yaklaşımdan etkilenmiş ve yeni formlar kazanmıştır.

Karantina sürecinde insanların yaşadıkları belirsizlik paradoksu, gelecek kaygısı, siyasi otoritenin sürekli değişen ve bir öncekilerle çelişen kararları ve kamusal alanda yaşanan gerginlikler, görünür bir karmaşayı gündeme getirmiştir (Kalgı, 2021; Kimter, 2020). Salgın döneminde yaşanan psikolojik ve sosyal belirsizlik hali, din kurumunu da doğal olarak etkilemiştir (Bulut ve Koç, 2022). Özellikle insanlardaki bağışıklığı düşürebileceği endişesiyle sıkça tartışılan ramazan orucu ve Cuma namazları, neredeyse tüm dinlerin kutsal mekân ve ibadethanelerine girişlere izin verilmemesi<sup>5</sup> gibi koruyucu ve önleyici uygulamalar, salgının din üzerindeki postmodern, yıkıcı ve distopik etkisini gözler önüne serer (Turan, Bostan ve Baynal, 2022). Salgınla birlikte küreselleşmenin temel tezlerinden olan ‘küreselleşme refaha götürür’ söylemi zedelenmiş; sömürgeci yayılma politikalarıyla asırlardır sermaye biriktiren Batı ve özellikle Avrupa’nın üretim üssü olmaktan çıkarak tüketim toplumuna dönüştüğü belirginleşmiştir (Harari, 2020). Ayrıca bireysel çıkarı maksimize edici üretim biçimi, sosyal desteğin ve yardımlaşmanın önemini açıkça gösteren salgın karşısında gerilemiş; insanlar, mal varlıklarının kendilerini hastalıktan kurtarmayacağını idrak etmiştir. Bu yönü ile kapitalist iktisadi yapı, salgın karşısında gerilese de postmodern aklın gelecekte kurgulanacak yeni çıkış yollarıyla kapitalizme veya sömürüye dayalı farklı ekosistemlere kapı açma potansiyeli unutulmamalıdır (Waters, 2020).

Salgın döneminde postmodernitenin ‘hiper gerçeklik’ veya ‘post-truth’ olarak kavramsallaştırdığı, doğru ve yanlış veya iyi ile kötü arasındaki ayrımların silikleştirilmesine yönelik telkinleri de kendisine yaşam alanı bulmuştur. Topluma yön veren değer, ilke ve normların parçalanarak bunlar arasındaki ayrımların buharlaşması, her durumun olası hale geldiği sınırsız özgürlükte bir dünya fikrini gündeme taşır (McIntyre, 2018). Bu bağlamda yeni medya araçlarının da etkisiyle ‘ait olmadan inanma’ veya farklı din ve manevi eksenlerdeki olguların birleştirilerek yeni ve bireysel dindarlıklar ile seküler öğeler taşıyan dinseliliklerin veya kişiye özgü bireysel inanç alanlarının oluşturulduğu söylenebilir.

Salgın dönemi dindarlığında önemli bir olgu da hurafe ve diğer popüler kültüre ait dini unsurların artış göstermesidir (Yılmaz ve Candan, 2020). Daha önce bahsedildiği üzere korunma büyüleri veya tütsüler gibi kurumsal dinlerde yasaklanan pratikler, sosyal medyada çıkarılan komplo teorileri, kıyamet söylentileri, kurtuluş mitleri, salgına son veren dua ve okunmuş su gibi kurumsal dini söylem içinde yer almayan ancak halk inancında sıklıkla kullanılan unsurların gündeme geldiği görülmektedir. Hurafe ve diğer irrasyonel inanç ve pratikler, insanlara mantıklı gelmese de belirsizlik dönemindeki kaygıları azaltmak ve geleceğe umutla bakmak için önemli dinsel mekanizmalardandır (Sturm ve Albrecht, 2021). Geçmişteki veba ve diğer salgınlarda insanların benzer hurafelere yöneldikleri, büyü ve insan kurban etme gibi ritüellerle tanrının cezasından kaçınmaya çalıştıkları ve bu sayede var olan durumu meşrulaştırmaya çalıştıkları bilinmektedir. Dehşet yönetimi kuramına göre, her kriz sürecinde önemli bir başa çıkma mekanizması olan din işe koşulur. Dini öğreti içine bilinçsizce yerleştirilen hurafeler, bir nevi başa çıkma tepkisi olup bu süreçte kendine has salgın dini oluşumları destekleme potansiyelindedir (Vail vd., 2010). Ayrıca sistemi meşrulaştırma kuramına göre dindarlığın bu yeni formuna sığınan insanlar içinde bulundukları zorluğu anlamlandırmak ve belirsizliği azaltmak için kendilerince çözüm ürettiklerini düşünürler. Ancak bu yeni dindarlık, resmi dini söylemden önemli ölçüde farklılaşan ve bazen dini doktrin ile ilgisi olmayan unsurları da barındırabilir. Böylelikle hurafe ve din dışı pratikler yeni dinselilikler olarak meşrulaştırılır.

Postmodernitenin dine etkisi, değişen din algısında görünürlük kazanır. Bu süreçte ‘zihnim ve bedenim kilisemdir’, ‘kendi mezhebime uyarım’ veya ‘içim/kalbim/niyetim temiz’ gibi söylemler, postmodernitenin etkisiyle gelişen kişiye özgü dindarlık tipolojisine örnek teşkil eder. Dindarlığın bu biçimi, resmi dini söylem ve pratikler yerine, bunları kendince yorumlayarak durumu kurtarma veya ‘kitaba uydurma’ olarak ifade edilebilir (Berry ve Wernick, 2006). Ayrıca salgın döneminde, dini yalnızca tanrı ile insan arasında aşkın ve içsel bir ilişki olarak niteleyen ve dini inançlarını gündelik yaşamına kasıtlı olarak taşımayan sosyal medya eksenli yeni tür ‘seküler’ dindarlığın oluştuğu söylenebilir (Okumuş, 2020). Bunun yanında evlere hapsolan insanların, ibadethanelere gidememelerinden farklı olarak zaten kurumsal dindarlıktan uzaklaşan ‘ait olmadan dindarlık’ veya ‘evde dindarlık’ gibi görece sınırlı motiflerin de görünürlük kazandığı da ifade edilebilir.

Salgın döneminde dijital yaşam giderek önemini arttırmış, sosyal mesafe kuralları gereği insanlar birbirinden uzaklaşmış ve güvenlik sorunları artmıştır. Böylesi bir durumda insanların birbirlerinden yalnızca fiziksel olarak değil, aynı zamanda zihinsel olarak da uzaklaştıkları ve cemaat kültürünü ya da farklı sosyalleşme biçimlerini benimseyen kurumsal dinlerin, salgın sürecinde birleştirici gücünü kaybedeceği söylenebilir (McLaren, 2020). İbrahimî dinler ile Budizm gibi toplu ibadetlerin söz konusu olduğu din ve inanışlar, salgın döneminde sosyal yalıtım ve bireyler arası mesafelerin artması nedeniyle kendi inanç esaslarını gözden geçirerek bu yeni duruma tepki vermek ve inananlarını canlı tutmak adına dijital unsurları da içeren yeni bir dindarlık motifi geliştirme çabasına girmişlerdir. Bu durum kutsal mekanların dijital ortamlarda ziyaret edilmesi, toplu ibadetlerin sanal ortama taşınması veya online günah çıkarma ayinleri yapılması gibi yeni dinsel uygulamaların gündeme gelmesine neden olmuştur (Wildman vd., 2020). Buradan hareketle salgının kendi değişim dinamiklerini yarattığı ve sosyal sistemi ve bu dolayımında dinin kurumsal yapısını, yeni medya eksenli değişime uymaya zorunlu kıldığı belirlenebilir.

Sosyal dönüşümler, salgının yayılma hızıyla aynı ekseninde gerçekleşmezler. Salgın sürecinde belirmeye başlayan yeni dindarlık formları da nispeten yavaş ilerleyen sosyal etkileşimler olduğundan, derinlikli etkilerinin psikososyolojik olarak ayrıştırılması belirli bir zaman içinde gerçekleşecektir. Durkheim'in sosyal olguları açıklamak için kullandığı 'her sosyal olgu diğer sosyal olgularla etkileşimlerine bakılarak anlamlandırılabilir' ilkesi temel alınarak salgın sürecinde yeni bir popüler dindarlık formunun oluşmasında etkili olan sosyal farklılaşmalar, ilerleyen bölümde tartışılmıştır.

### 3. Yeni Dindarlık Formları

Salgın dönemi öncesinde belirgin olmayan toplumsal yaşamın yapısı, eşitsizlikler ve ayrışmalar, karantina sürecinde gün yüzüne çıkmıştır. Bu durum 1980'lerden beri süren neo-liberal politikaların da negatif bir sonucu olarak belirlenebilir. Ayrıca anılan dönemde kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması, insanların aradıkları herhangi bir bilgiye erişimini kolaylaştırır da nitelikli bilgi ile değer taşımayan bilginin karışmasına, yani post-truth olgusunu gündeme taşımıştır. Gerçek ve yalanın birbirine karıştığı dijital bir ortamda sağlıklı bir dini yaşamın oluşması beklenmez. Bununla birlikte seküler eğitim karşısında dini hassasiyeti olan kesimlerin de nitelikli eğitim hizmetlerinden yararlanarak yeni dindar elit kesim oluşmaya başlamıştır. Ayrıca toplumun boş zamanlarını değerlendirme veya eğlence biçimleri de 1980'lerden itibaren radikal değişime uğramıştır. Salgın öncesi dönemde yaşanan bu gelişmeler, salgın süreci ve sonrasında nasıl bir dindarlık tipolojisi oluşacağı hakkında bilgi verse de yeni dindarlık formundan bahsedebilmek için daha fazla verinin değerlendirilmesi gereklidir.

Sistemi meşrulaştırma kuramına göre, insanlar içinde yaşadıkları zorlukları aşma noktasında akla yatkın olmayan ancak basit şekilde açıklanabilen çözümleri tercih etme eğiliminde olurlar (Jost vd., 2010). Var olan gerçeğin farklı yönlerine odaklanarak hurafelere inanmak, insanlar için belirsizliği aşma aracıdır. "Nüfusun azaltılması, tanrıyı kıyamete zorlama ve iklim değişikliği" üzerinde devam eden komplo teorilerinin salgın döneminde yeniden gündeme taşınması ve bunlara riayet edenlerin sayısındaki dramatik artış, insanların belirsizlikleri giderme noktasında rasyonellikten uzaklaşma eğiliminde oldukları izlenimi vermektedir. Korona virüsün bir çeşit kıyamet alameti olduğu, farklı dini kaynaklarda bunun bilgisinin olduğuna ilişkin sıra dışı fikirler, sosyal medya aracılığıyla yaygınlık kazanarak popüler bir hal almıştır (Alper, Bayrak ve Yılmaz, 2021). Zaman içinde hurafelerin geçersizleşmesi ve yalanlanmasıyla dini sembol ve kutsal unsurları kullanarak insanları kandıran kesimlerin meşruiyeti de sorgulanacaktır.

Salgın döneminde din ve bilim arasındaki ayrışma, kitle iletişim araçları ve sosyal medya ile belirginleştirilmeye çalışılmaktadır. Dinin sorgulandığı ve bilimin kutsandığı bu dönemde, salgına çare bulunamazsa artan aşırı bilimcilik furyasının dini ortadan kaldıracığına ya da belirli bir alana hapsedeceğine yönelik söylemler dikkat çekicidir (Upenieks, Ford-Robertson ve Robertson, 2021). Ancak bu noktada bilim, klasik muhafazakâr dindarlığı silikleştirerek toplumsal yapı içinde "çifte hakikatçilik" durumunu gözler önüne serer. Çiftçe hakikatçilik, dinin hakikatleriyle bilimin gerçeklerinin farklı olduğu ve her ikisinin birbirine paralel yapılar olması sebebiyle kesişmelerinin mümkün olmadığı düşüncesine dayanır. Çünkü din ve bilimin çalışma alanı farklıdır ve ne din ne de bilim birbirinin yerine geçip bir diğerinin karşısında yer alabilir (Dales, 1984). Buna rağmen toplumdaki din karşıtı kesimler, salgın döneminde artan bilimcilik tartışmalarının, aslında toplumun seküler dönüşümüne veri sunduğunu ve bilim temelli yeni dindarlık formlarının yeni medya araçlarıyla oluştuğunu savunmaktadırlar.

Tarih boyunca Batı'da kurumsal din, insanı ahlaki yönden onaran işlevini terk ederek sürekli bir iktidar mücadelesi içinde olmayı yeğlemiştir. Politikanın önemli bir aracı olan din, kimi zaman kitleleri mobilize eden kimi zaman kontrol etmek için kullanılan bir aygıt işlevini sürdürmüştür (Dillon, 2003). Salgın döneminde devlet politikalarına göre biçimlenen din politikaları, yeni ve kurumsal din tarafından istenmeyen dindarlık motiflerinin oluşumunu tetiklemiştir. VIP Cuma

namazları, salgın duaları veya sembolik ibadetler gibi gösterişe dayalı uygulamalar, halkta istenen etkiyi uyandırmaktan öte dinin ayrışmaları engelleyici ve teskin edici rolünün kamusal alanda sorgulanmasına neden olmuştur. Böylelikle salgın sürecinde, insanlar evlerinden çıkmadığı ve ibadethaneler kapalı olduğundan Göle'nin kavramsallaştırdığı kamusal-mahrem alan ayrımı silikleşmiş (Göle, 2020) ve sivil veya bireysel dindarlıklar artmıştır.

Salgın sürecinde insanlardaki tanrı tasavvurunun da değiştiğine yönelik belirlemeler önemlidir (Sulhan, 2020). İnsanların işlediği günah ve kabahatleri veya ahlaksızlıkları cezalandıran, sert tanrı imajı ve böylesi bir imajı destekleyen kurumsal dini söylemlerin salgın sürecinde arttığına yönelik gözlemler önemlidir. Koruyucu, esirgeyici ve affedici tanrı imajını yaratmada din adamları pasif kalmış, sıradan söylemler veya LGBT+ tartışmaları gibi gündem değiştirme çabaları da popülist söylemden öteye gidememiştir (Kala, 2021; Lennox, 2020). Bu sayede din zamanla radikal bir alana çekilerek hayatın zorluklarına anlam sağlama ve insanı teskin etme yetisi giderek azaltılmıştır.

Korona virüs nedeniyle karantina altında olan veya gönüllü bir şekilde kendini evlere kapatan bireylerin, aile kurumunun güçlenmesine yardım ettiği veya en azından insanların dışarıda geçirdikleri zamanın azalması sonucu, aileleriyle daha çok zaman geçirdikleri ve bunun aile içi iletişime olumlu şekilde yansıdığı yönündeki belirlemeler önemlidir (Di Nicolai ve Ruspini, 2020). Karantinanın başında önemli bir fırsat olarak görülen bu durum, karantina süreci uzadıkça bireyler üzerinde farklı etkiler yaratmış; bir yandan aile bağları güçlenip çocuklara daha fazla zaman ayrılırken diğer yandan artan sürtüşmeler, boş zamanı değerlendirememeye veya aile ile iletişiminin tek düze ve sıkıcı etkisi gündeme gelmiştir. Daha önce bahsedildiği üzere popüler dindarlıkta aile faktörü önemlidir; ancak, aşırı iletişim, bireylerin dini yaşama biçimleri üzerinde aile üyelerinin baskısına neden olabilir. Özellikle ergenler, ailenin ilgisinin arttığı bu dönemde dinden uzaklaşıp bireyselleşme, inanç krizleri yaşama veya din dışı etkileşimler sergileyebilirler (Vincent ve Othman, 2012). Böylelikle aile dinin yaşanması için itici bir güç olduğu kadar dinden uzaklaşmayı da tetikleyen bir sosyal alana dönüşebilir.

Sekülerleşme teorisine göre modern insan, manevi alandan kopmuş veya bu alanı arama uğraşısıyla sosyal medya veya dijital iletişim araçlarına yönelmiştir. Sosyal medya, insanın bireyselleşmesinde etkili olduğundan; insanların manevi açıdan arayışta olması, onları sosyal medyada yer alan çeşitli din dışı veya normal ötesi olgulara itmektedir. Salgın döneminde dijital iletişim araçlarının aşırı kullanılması sonucu, yeni dini hareketler veya paranormal veya olağanüstü olgulara karşı toplumda ilginin arttığına yönelik gözlemler söz konusudur. Bu durum bir yandan modernitenin kutsal, manevi ve doğaüstü olguları hiçe sayan yaklaşımına postmodern bir tepki oluşturması diğer yandan deseküler toplumun oluşumu açısından önemlidir. Desekülerleşme teorisinde bireyselleşmiş insanın manevi arayışı çoğunlukla mistik tecrübe yaşama isteğine indirgenir (Berger, 1999). Dijital alanda aranan mistik tecrübe, tanrı veya aşkın varlıkla doğrudan ilişki veya kutsalı tecrübe edenlerce çekilmiş video ve filmleri izleyerek onların tecrübesinden nemalanma istencidir. Bu durum sosyal medyanın sunduğu "tecrübe hissi" kavramının salgın döneminde ne derece yaygın olduğunu gözler önüne sermektedir (Andersen, Schjoedt, Nielbo ve Sørensen, 2014).

Modernleşmenin yarattığı bireyselleşme, hızlı değişim, rasyonelleşme ve güvenlik sorunları birey ve toplumun içinde olduğu manevi boşlukla beraber bir tür anomi veya anlam krizi yaratır. Yaşamın anlamını bulmak veya maneviyat eksikliğini gidermek için birey, bazı mistik ve doğaüstü olgulara yönelir (Arvidsson, 2006). İletişim kanallarının artmasıyla birlikte insanın anlam arayışı sanal dünyaya taşınmış, mistik unsurlar ve metafizik olgular sosyal medya uygulamaları aracılığıyla görünürlük kazanmıştır. Böylece mitolojik ve gizemli büyüsel uygulama ve gelenekler, modern insanın tüketimine sunulur (Arslan, 2006). Buradan hareketle korona virüs salgınıyla belirginleşen rasyonel ve dünyevi insan figürü, salgın sonrasında yerini dijital destekli maneviyatçı veya mistik

öğretilere daha fazla yönelen bir insana bırakabilir; ancak bu belirleme sekülerleşmenin dönüştürücü etkisini geriye çevirmez.

Salgın sürecinde dini yeniden anlama ve yaşamına sokma gayretindeki insanlar, çoğunlukla popüler dindarlık motiflerine sınırlar (Kalgı, 2021; Kandemir, 2020). Çünkü kurumsal dini söylem, yoğun fıkhi kurallar, ilkeler ve sınırlamalar içerdiğinden, gündelik yaşam içinde uygulanması veya takip edilmesi zor bir din algısı yaratmaktadır (Ertit, 2015; Taylor, 2009). Oysa popüler dindarlık, daha esnek kurallar veya kuralları dine uydurma gibi pratik çözümlerle modern insana yeni anlam alanları veya dinselilikler oluşturarak kendi meşruiyetini kazanır. Yeni dinselilikler, bazı modern mistik unsurlardan (astroloji, nebevi tıp, parapsikoloji vb.) destek alarak daha seküler insanlara da ulaşabilir. Bu sayede seküler dindarlık denilen yeni bir formun salgın sonrasında görülme ihtimali de artar. Seküler dindarlık bir yandan mistik, irrasyonel ve paranormal olguları içerse de diğer yandan bu irrasyonel unsurları rafine edilmiş bir postmodern söylemle mantığa bürüyerek takipçilerine yeni anlam alanları sunmaktadır. Bu bağlamda seküler dindarların, kutsal ve profan olguların silikleştiği ‘postmodern bir dini form’ olduğu söylenebilir. Bu form içerisinde geleneksel halk inançları, ezoterik unsurlar, büyüsel ve astrolojik olgular ile fal gibi uygulamalar da yer alabilir (Kalpagam, 2006; Mahmood, 2015).

Salgın sürecinde dikkate değer bir durum da din adamlarının sürece müdahil olmada geç kalmalarıdır. Hemen tüm ülkelerde din adamları, bilim adamlarının gerisinde kalmış, tıp ve genetik biliminin salgına bir çare bulmasını beklemiştir. Özellikle İncil, Tevrat ve Kur’an üzerine çalışma yapan ve bilimsel olguların aslında kutsal kitaplarda yer aldığını savunan bir kısım din adamının korona virüse ilişkin bir ilahi kanıt bulamamış olması, sosyal medyada tartışılmış ve bu durum, sorunları çözücü temel aktörün bilim olduğu fikrini perçinlemiştir. Dinin gerilemesiyle birlikte inanan kesim de kurumsal din veya dini yapılanmalardan uzaklaşarak herhangi bir kuruma ait olmadan kendi inançlarını yaşamaya başlamıştır (Perry, Whitehead ve Grubbs, 2020). Daha önce anıldığı üzere evde din veya ait olmadan dindarlık, salgın sürecinde öne çıkan bireyselleşmiş dindarlık kalıplarından olsa da bilimin din karşısında yükselişine ilişkin algı, yeni medya eliyle daha da keskinleştirilmiştir.

Yeni dini akımlar, dindarlıklar veya dinselilikler, savundukları inanç ve yaşam biçimlerini topluma yayma ve kendi inanç alanlarına meşruiyet kazandırma amacıyla modern dönemin iletişim araçlarını sıkça kullanırlar. Bu amaçla önceleri radyo ve işitsel araçlarla başlayan süreç, sonrasında televizyon ve internet gibi görsel-işitsel medyaya ve gelecekte Metaverse’e taşınacaktır. Günümüzde hemen her dini söylemin bir medyasının olduğu, en azından görüşlerini paylaştığı bir sosyal medya hesabını kontrol ettiği bilinmektedir. Bu medyalarda takipçileri ve muhtemel sempatanlarıyla karşılaşan inanç odakları, kendi düşüncelerini açıklama ve toplumdan gelen eleştirileri yanıtlama fırsatı bulurlar. Bu sayede kendilerine yeni mürit veya üye kazandırma yoluna gitmektedirler. Oysa korona virüs salgını, kurumsal dini formları çözmeye maruz bırakır; insanlar gruplar halinde bir araya gelemediklerinden ya telekonferans ya da görüntülü günah çıkarma veya zikir ayinleriyle maneviyatlarını yaşamaya çaba göstermektedirler (Kowalczyk vd., 2020). Bu durum, geleneksel dinselilikleri olduğu kadar postmodern dindarlık formlarını da dönüşüme sevk eder. Genellikle bu dönüşüm, bireyselleşmenin artması veya inanç alanının dijital platforma taşınması olarak tezahür eder (Reitsma, Scheepers ve Grotenhuis, 2006).

Toplumsal dönüşüm sürecinde olgular yok olmaz, sadece biçim değiştirirler. Din ve dindarlıklar da salgın sürecinde biçim değiştirerek yer altına inme veya teknoloji içinde erime potansiyeline sahiptir. Böylelikle dinin bir bölümü sanal alana girerek görünürlüğünü devam ettirirken diğer bölümü yer altına inerek alt kültür içinde hüküm sürmeye devam eder. Bunun en ideal örneği evanjelizm ve tele-evanjelizm arasındaki dönüşümde görülür. Evanjelizm, içine mistik unsurları ve mitleri de alarak yer altına inerken, tele-vaizler aracılığıyla gündemde olan tele-evanjelizm ise doktrinlerini televizyon ve sosyal medya kanallarında savunmaya devam etmektedir

(English, 2021). Bu durumda yeni medya kendine has popüler bir dindarlık oluşumunun başat aktörü olmaktadır.

Salgın sonrası dönemde teskin edici gücü ile toplumun sıkça başvuracağı temel toplumsal yapı olan din, yeni dönemin gereklerine asgari biçimde uyum sağladığı ölçüde varlığını güçlendirecektir; ancak dinin kutsal alanın kısıtlamalarından sıyrılarak seküler alanı da kontrol edeceği ve seküler dindarlık formlarının yeni medyanın aktif kullanımı ile birlikte yaygınlık kazanacağı da öngörülebilir. Bu noktada yeni medya araçları giderek daha da önem kazanacak ve toplumda yer etmeye çalışan hemen her kurum bu araçları etkin kullanarak kendi habitusunu oluşturmaya gayret edecektir.

### Sonuç

Korona virüs salgını, küreselleşmenin sert ve sınırsız bir şekilde yaşandığı, insanların doğayı umarsızca katlettiği ve toplumsal adaletsizlik ve eşitsizliklerin belirginleştiği bir dünyayı sarsan, hız ve hazza dayalı yaşamı durduran beklenmedik bir doğal kriz durumu oluşturmuştur. Kriz halinin getirdiği tekinsizlik ve belirsizlikten hemen tüm ülkeler etkilenmiş, toplumun çoğunluğu yoğun bir çaresizlik ve yaralanabilirlik hissine bürünmüşlerdir. Önceki salgın ve krizlerde insanların teskin olmak için başvurduğu din ve maneviyat olgusu ile din-bilim ikiliği bu krizin kilit noktasındadır. Geçmişte en azından açık olan ibadethaneler, korona salgınında tamamen kapanmış, insanlar kendilerini tanrısal bir cezalandırmanın öznesi olarak görmeye başlamışlar ve hastalık karşısında dinin teskin edici gücüne sığınmaya başlamışlardır.

Salgın öncesinde din, postmodern dünyada kendine yaşam alanı açma çabasıdayken, salgınla birlikte bilimin yükselişi, kurumsal dinin toplumsal konumunu özellikle Batı'da ve modern toplumlarda daha da gerilettiğine ilişkin görüşler önemlidir. Salgın sürecinde dinin geleneksel doktrinin baskılayıcı özelliklerinden uzaklaşarak modern yaşamın çelişki, gerilim ve uzlaş alanlarına yaklaşmaya başladığı görülmektedir. Türkiye gibi kurumsal dinin politik düzlemde süregeldiği ülkelerde din, teskin edici değil tersine politik gerilimleri destekleyici ve çoğu durumda kutuplaşmayı artıran bir işleve sahip olduğundan, insanların kurumsal dinden uzaklaştığı ve bireysel inançlara ve mistik manevi arayışlara yöneldikleri söylenebilir.

Salgın sürecinde popüler dindarlık önem kazanmış, halk inançları ve hurafeler yaygınlaştığına ilişkin belirlemeler önemlidir. Bu dönemde bireyler, postmodern alışkanlıklarını sürdürerek inandıkları biçimde yaşamaya veya yaşadıkları biçimde inanmaya devam etme potansiyelindedir. Yani dünyevi koşullar, dini algılama biçimi ve dinsel pratikler üzerinde etkilidir. Bu açıdan piyasa mekanizmalarına bağlı seküler yaşam biçimi, salgın süreci ve sonrasında, kendine dini bir kılıf bularak yeni nesil seküler dindarlık oluşturma gayretindedir. Dindarlığın toplumsal alandan bireysel alana taşınmasıyla birlikte dinin geleneksel formu farklılaşarak bireyin kendi yorumuna dönüşmesi söz konusu olabilir. Dinin genel esasları değişmese de dindarlığın kişiye özgü olması ve salgın gibi radikal krizlerde kamusal alanın kapanmasıyla birlikte eklektik bireysel dindarlık biçimleri önem kazanmıştır. Bu noktada ait olmadan inanmak ve görünmez din gibi kavramsallaştırmaların, korona süreci sonrası dini olguyu açıklamada önem kazanacağı veya popüler söylemin dini motiflere bürüneceği söylenebilir.

İletişim araçlarının gelişimiyle birlikte toplumsal alan dijitalleşmiş, sosyal medyanın sanal dünyada yaygınlık kazanmasıyla insanlar öngörülemez bir özgürlük ve bilgi alanıyla yüzleşmişlerdir. Bu bağlamda kurumsal din, sanal dünyanın yeni risklerini göğüslemekte gecikmiş, insanların yeni ihtiyaçlarına hızla cevap verebilecek esneklikte çözümler üretmekte zorlanmıştır. Elbette bu durum kurumsal dinin bürokratik yapısının, postmodernite karşısındaki korumacı tutumuyla ilgilidir. Postmodern süreç, hemen her şeyi parçalarına ayırarak bireyi karmaşık zihinsel sorgulamalara, bireyselliğe ve bireysel inanma biçimlerine yönlendirir. Dinin kamusal yönünü zayıflatan postmodernite, ait olmadan inanma veya bireyselleşmiş dindarlıklar ile bireyin inanç sisteminde köklü değişiklikler yapar. Korona virüs salgını sürecinde yaşanan belirsizlik durumu ise

postmodernitenin öngördüğü tekinsizlik halini içerir. Bu dönemde birey için hastalık varoluşsal bir tehdit olarak algılanır. Varlığını koruma çabasındaki birey için yaşamsal tehlike ve tehditlerle çevrelenmiş olduğunu bilmek önemli bir kaygı kaynağıdır. Bu haliyle birey, yeni dinselilikler ve dindarlık formları geliştirerek kendini salgın karşısında teskin etmeye ve varoluşsal tehditlerle psikolojik olarak başa çıkmaya çabalar.

Salgın sürecinde ve sonrasında artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağına yönelik söylemlerin sıkça dillendirildiği, böylesi sert bir sürüklenme sürecinde din, bu akışkan değişime karşı uyum sağlamaya gayret etmekte ve geleneksel formundan farklı olarak kaygılı insanı teskin edecek yeni inanç ve dindarlık formları üretmeye ve bunları yeni medya araçlarıyla yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Bu noktada dinin ve dindarlığın yeni görünümlere gebe olması, aslında yaşanmaya başlanan radikal dönüşüme karşı dinin gösterdiği çaba, bir tür uyum tepkisi veya yaşamsal reaksiyon olarak nitelenebilir. Din değişmez ilkelerini koruyarak bireyin değişen ihtiyaçlarını gözetken bir forma erişmek ve onun yaşamına yön vermek istemektedir. Bu uğurda kendisine seküler, mistik, astrolojik ve paranormal unsurları bile eklemeyi göze almıştır. Bu sayede din olgusu, klasik sekülerleşme teorisyenlerinin aksine, salgın sonrasında değişecek dünya ile birlikte popüler kültürü de içeren bir tür postkorona dindarlığı oluşturup varlığını sürdürecektir.

Bu çalışma temelde din kurumunun Covid-19 salgın sürecindeki temel dinamiklerine odaklanarak popüler dindarlık eksenli yeni nesil dinseliliklerin yeni medya araçlarıyla birey ve topluma olan psikososyal etkisini anlama çabasıdır. Sosyal olgular, zamanla değişiklik gösterebilir veya yaşanacak farklı bir gelişme bu çalışmada yer alan görüşleri tersine çevirebilir. Ancak son tahlilde yeni medyanın din kurumunu dönüştürücü etkisi yadsınamaz. İleride yapılacak çalışmalarda salgın sonrası din ve dindarlıklar ile salgın süreci ve öncesindeki din ve dindarlığın yeni medya eksenli dönüşümü üzerinde durulması araştırmacılara önerilebilir.

#### Kaynakça

- Ak, M. (2018). Türk halk dindarlığı ve evliya inancı: Sosyolojik bir yaklaşım. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (86), 95-110.
- Almond, P. C. (2011). *Rudolf Otto: An introduction to his philosophical theology* (1. bs.). Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Alper, S., Bayrak, F. ve Yılmaz, O. (2021). Psychological correlates of COVID-19 conspiracy beliefs and preventive measures: Evidence from Turkey. *Current psychology*, 40(11), 5708-5717.
- Andersen, M., Schjoedt, U., Nielbo, K. L. ve Sørensen, J. (2014). Mystical experience in the lab. *Method & Theory in the Study of Religion*, 26(3), 217-245.
- Arendt, H. (1960). Society and culture. *Daedalus*, 89(2), 278-287.
- Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M. ve Fehr, B. (2004). *Social psychology* (2nd Canadian ed.). Toronto, ON, Canada: Pearson Education.
- Arslan, M. (2004). *Türk popüler dindarlığı*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi.
- Arslan, M. (2006). Değişim sürecinde yeni dindarlık formları: "Yeni Çağ" inanışları örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(11), 9-25.
- Arun, Ö. (2013). Rafine beğeniler ya da sıradan hazlar? Türkiye'de beğenin, ortamın ve tüketimin analizine ilişkin bir model. *Kültür ve İletişim*, 16(2), 45-72.
- Arvidsson, A. (2006). *Brands: Meaning and value in media culture*. New York: Routledge.

- Barnes, N. ve Bedford, A. (2021). *Unlocking social theory with popular culture: Remixing theoretical influencers* (C. 15). Springer Nature.
- Bauman, Z. (2013). *Identity: Conversations with benedetto vecchi*. John Wiley & Sons.
- Berger, P. L. (1999). *The desecularization of the world*. Washington, DC: Ethics and Public Policy Center.
- Berry, P. ve Wernick, A. (2006). *Shadow of spirit: Postmodernism and religion*. (2. bs.). London: Routledge.
- Bulut, İ. ve Koç, A. (2022). Covid-19 salgını inanç ilişkisi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 22(1), 281-312.
- Cannell, F. (2010). The anthropology of secularism. *Annual review of Anthropology*, 39, 85-100.
- Dales, R. (1984). The origin of the doctrine of the double truth. *Viator*, (15), 169-179.
- Danesi, M. (2021). 9 Pandemics and popular culture. *The year's work in critical and cultural theory*, 29(1), 138-152.
- De Groot, J. (2016). *Consuming history: Historians and heritage in contemporary popular culture*. New York: Routledge.
- Dein, S., Loewenthal, K., Lewis, C. A. ve Pargament, K. I. (2020). COVID-19, mental health and religion: An agenda for future research. *Mental Health, Religion & Culture* (C. 23, ss. 1-9). Taylor & Francis.
- Demir, T. (2016). Postmodern perspektiften popüler kültür ve dindarlığın yeni formları. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(15), 117-133.
- Di Nicolai, P. ve Ruspini, E. (2020). Family and family relations at the time of COVID-19: An introduction. *Italian Sociological Review*, 10(3S), 679A - 685.
- Dillon, M. (2003). *Handbook of the sociology of religion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dittmer, J. ve Bos, D. (2019). *Popular culture, geopolitics, and identity*. Rowman & Littlefield.
- Eagleton, T. (2011). *Postmodernizmin yanılsamaları*. (M. Küçük, Çev.) (2. bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eliade, M. (2013). *The quest: History and meaning in religion*. Chicago: University of Chicago Press.
- English, F. C. (2021). *Technology influences and impact of the COVID-19 pandemic on religious practices: An exploratory case study - ProQuest*. (Doktora Tezi). <https://www.proquest.com/docview/2572546647?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true> adresinden erişildi.
- Erşahin, Z. (2020). Kriz ve afet dönemlerine psikolojik bakış. *Küresel salgınlara farklı bakışlar psikolojik, sosyolojik, dinî, kültürel, tarihi, hukuki ve siyasi analizler içinde* (ss. 407-450). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Ertit, V. (2015). *Endişeli muhafazakarlar çağı: Dinden uzaklaşan Türkiye* (2. bs.). Ankara: Orient Yayınları.
- Flanagan, K. ve Jupp, P. C. (2016). *Postmodernity, sociology and religion*. New York: Springer.
- Forbes, B. D. ve Mahan, J. H. (2017). *Religion and popular culture in America*. Los Angeles: University of California Press.
- Gans, H. J. (1985). American popular culture and high culture in a changing class structure. *Prospects*, 10, 17-37.

- Goffman, E. (2005). *Interaction ritual: Essays in face to face behavior*. AldineTransaction.
- Göle, N. (2020). Korona sonrası dünya nasıl olacak? [Www.haberturk.tv](https://www.haberturk.com/tv/programlar/video/acik-ve-net-26-nisan-2020-korona-sonrasi-dunya-nasil-olacak-prof-dr-nilufer-gole-anlatiyor/682762). 10 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.haberturk.com/tv/programlar/video/acik-ve-net-26-nisan-2020-korona-sonrasi-dunya-nasil-olacak-prof-dr-nilufer-gole-anlatiyor/682762> adresinden erişildi.
- Harari, Y. N. (2020, 20 Mart). The World After Coronavirus. *Financial Times*. New York. <https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75> adresinden erişildi.
- Jost, J. T., Liviatan, I., van der Toorn, J., Ledgerwood, A., Mandisodza, A. ve Nosek, B. A. (2010). System justification: How do we know it's motivated? *The Eleventh Ontario Symposium on Personality and Social Psychology*, Aug, 2007, University of Waterloo, ON, Canada; An earlier version of this chapter was presented at the aforementioned conference. içinde . Psychology Press.
- Kala, D. (2021). Thank you, God. You saved us'-examining tourists' intention to visit religious destinations in the post COVID. *Current Issues in Tourism*, 1-7.
- Kalgı, M. E. (2021). Covid-19 salgınına yakalanan kişilerde dindarlık ve dinî başa çıkma. *Marife*, 21(1), 131-150.
- Kalpagam, U. (2006). Secularism, religiosity and popular culture: Chennai's roadside temples. *Economic and Political Weekly*, 4595-4600.
- Kandemir, F. (2020). Bazı demografik değişkenler bağlamında COVID-19 pandemi neslinin dindarlık ve ölüm kaygısı ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *Tokat İlmîyat Dergisi*, 8(1), 99-129.
- Kimter, N. (2020). Covid-19 günlerinde bireylerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 574-605.
- Kowalczyk, O., Roszkowski, K., Montane, X., Pawliszak, W., Tylkowski, B. ve Bajek, A. (2020). Religion and faith perception in a pandemic of COVID-19. *Journal of Religion and Health*, 59(6), 2671-2677. doi:10.1007/s10943-020-01088-3
- Lennox, J. (2020). *Where is God in a coronavirus world?* London: The Good Book Company.
- Mahmood, S. (2015). *Religious difference in a secular age: A minority report*. New Jersey: Princeton University Press.
- Martin, J. (2018). *Screening the sacred: Religion, myth, and ideology in popular American film*. Routledge.
- Masuda, Y. (1981). *The information society as post-industrial society*. New York: World Future Society.
- McIntyre, L. (2018). *Post-truth*. Cambridge: MIT press.
- McLaren, P. (2020). Religious nationalism and the coronavirus pandemic: Soul-sucking evangelicals and branch covidians make America sick again. *Postdigital Science and Education*, (2), 700-721.
- Milestone, K. ve Meyer, A. (2020). *Gender and popular culture*. John Wiley & Sons.
- Nikiforuk, A. (2018). *Mahşerin dördüncü atlısı*. (S. Erkanlı, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okumuş, E. (2018). *Din sosyolojisi*. Ankara: Maarif Mektepleri. <https://www.kitapyurdu.com/kitap/din-sosyolojisi/453549.html> adresinden erişildi.
- Okumuş, E. (2020). Olağanüstü zamanlarda din: Küresel kovid-19 örneği. E. Okumuş (Ed.), *Küresel Salgınlara Farklı Bakışlar Psikolojik, Sosyolojik, Dinî, Kültürel, Tarihi, Hukuki ve Siyasi Analizler* içinde (ss. 173-206). Ankara: Eskiyei Yayınları.

- Okumuş, E. (2021). Covid-19 küresel salgın sürecinde ev ve aile. *Mevzu-Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 89-117.
- Perry, S. L., Whitehead, A. L. ve Grubbs, J. B. (2020). Culture wars and COVID-19 conduct: Christian nationalism, religiosity, and Americans' behavior during the coronavirus pandemic. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 59(3), 405-416. doi:10.1111/jssr.12677
- Pyszczyński, T., Lockett, M., Greenberg, J. ve Solomon, S. (2021). Terror management theory and the COVID-19 pandemic. *Journal of Humanistic Psychology*, 61(2), 173-189.
- Reitsma, J., Scheepers, P. ve Grotenhuis, M. T. (2006). Dimensions of individual religiosity and charity: Cross-national effect differences in European countries? *Review of Religious Research*, 47(4), 347-362.
- Ritzer, G. (2011). *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek*. (Ş. S. Kaya, Çev.) (2. bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sturm, T. ve Albrecht, T. (2021). Constituent Covid-19 apocalypses: Contagious conspiracism, 5G, and viral vaccinations. *Anthropology & Medicine*, 28(1), 122-139.
- Sulhan, M. (2020). Covid-19 bağlamında kötülük probleminin çeşitleri. *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 6(2), 797-820.
- Şentürk, R., Cengiz, K., Küçükkural, Ö. ve Akşit, B. (2018). *Türkiye'de dindarlık: Sosyal gerilimler ekseninde inanç ve yaşam biçimleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taylor, C. (2009). *A secular age*. Harvard university press.
- Thampu, V. (2020). Religion and the corona pandemic. 10 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.newindianexpress.com/opinions/2020/apr/20/religion-and-the-corona-pandemic-2132541.html> adresinden erişildi.
- Tillich, P. (1966). Systematic Theology. Vol. III: Life and the spirit, history and the kingdom of God. *Philosophical Review*, 75(2).
- Turan, Y., Bostan, S. ve Baynal, F. (2022). The effect of Covid-19 pandemic on religion. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 319-338.
- Upenieks, L., Ford-Robertson, J. ve Robertson, J. E. (2021). Trust in God and/or science? Sociodemographic differences in the effects of beliefs in an engaged God and mistrust of the COVID-19 vaccine. *Journal of Religion and Health*, 1-30.
- Vail, K. E., Rothschild, Z. K., Weise, D. R., Solomon, S., Pyszczyński, T. ve Greenberg, J. (2010). A terror management analysis of the psychological functions of religion. *Personality and Social Psychology Review*, 14(1), 84-94.
- Varnum, M. E. ve Grossmann, I. (2017). Cultural change: The how and the why. *Perspectives on Psychological Science*, 12(6), 956-972.
- Vincent, B. E. ve Othman, N. (2012). The role of religiosity in family communication and the development of materialistic values. *African Journal of Business Management*, 6(7), 2412-2420.
- Waters, A. (2020). Will neoliberal capitalism survive the coronavirus crash or is this the beginning of techno-feudalism? *Journal of Australian Political Economy*, (86), 406-431.
- Wildman, W. J., Bulbulia, J., Sosis, R. ve Schjoedt, U. (2020). *Religion and the COVID-19 pandemic. Religion, brain & behavior* (C. 10, ss. 115-117). Taylor & Francis.
- Yapıcı, A. (2007). Geleneksellik ile modernlik arasına sıkışan din anlayışları ve dindarlık. *Dem Dergi*, 1(2), 24-29.

Yapıcı, A. (2020). Kovid-19 küresel salgınına dinî ve din dışı yüklemeler: Tanrı'nın gazabı mı, insanın suçu mu? E. Okumuş (Ed.), *Küresel Salgınlara Farklı Bakışlar Psikolojik, Sosyolojik, Dinî, Kültürel, Tarihi, Hukuki ve Siyasi Analizler içinde* (ss. 117-172). Ankara: Eskiyei Yayınları.

Yılmaz, M. ve Candan, F. (2020). Pandemiden infodemiye medyada COVID-19'un seyri üzerine bir değerlendirme. *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 21(46), 41-59.

## Son Notlar

<sup>1</sup> Karantina döneminde satılan din ve maneviyat içerikli kitap sayılarındaki artış, kehanetler, Mesih veya kurtarıcı bir güce yönelik internet videolarının izlenme oranlarının artması, mistik ve dini sembollerin (haç, tespih, ikona vs.) üretim ve satışındaki artışlara ilişkin Bkz. Daniel Burke, "When religion is dangerous for your health", <https://edition.cnn.com/2020/05/01/world/religion-medicine-coronavirus-wellness-levin/index.html> Erişim: 06.12.2021; The Biggest Business Impacts of the Coronavirus Pandemic, <https://www.emarketer.com/content/the-biggest-business-impacts-of-the-coronavirus-pandemic-according-to-business-insider-intelligence> Erişim: 06.12.2021.

<sup>2</sup> Mesianizm veya Mesihçilik, kurtarıcı olarak nitelenen ve bazı dini metinlerde gelişinin önceden bildirildiğine inanılan efsanevi karakter Mesih inancıdır. Bu inanışta Mesih'in gelişile birlikte altın bir çağın başlayacağı ve bunun akabinde dünyanın yok olacağı öne sürülür.

<sup>3</sup> Ayrıntılı bilgi için Bkz: <https://www.netflix.com/tr/title/80117557> Erişim: 06.05.2021.

<sup>4</sup> Mahşerin Dört Atlısı, Hristiyanlıkta Kıyamet alameti olarak ortaya çıkacağına inanılan dört atlı. Ayrıntılı Bilgi için Bkz: <https://www.britannica.com/topic/four-horsemen-of-the-Apocalypse> Erişim: 06.05.2021.

<sup>5</sup> Mekke, Medine, Vatikan ve diğer dinlerin ibadethane ve kutsal mekânlarına girişlerin yasaklanması hakkında Bkz: Impact of the COVID-19 pandemic on religion: [https://en.wikipedia.org/wiki/Impact\\_of\\_the\\_COVID-19\\_pandemic\\_on\\_religion](https://en.wikipedia.org/wiki/Impact_of_the_COVID-19_pandemic_on_religion) Erişim: 06.05.2021.

## Postmodern Pandemic and Popular Religiosity: A Psychosocial Analysis Based on New Media

Ali BALTACI

### Genişletilmiş Özet

With the impact of scientific and technological advances on mass communication and the expansion of communication, as well as the advent of new media instruments, daily behaviors in social life have experienced a profound upheaval. The increasing pace of change and transfer of knowledge also enhanced the rate of transmission of culture, which is one of the major structures of the social order, and the ruling class's cultural values, which dominate knowledge, began to expand. In this setting, societal systems such as the economics, politics, education, law, and religion begin to evolve as a result of cultural change's distinguishing force. Popular culture takes an eclectic approach, emphasizing contemporary common habits as well as new kinds of religiosity and religious expressions of postmodernity. Popular culture, which significantly diverged throughout the epidemic time, established new living spaces for itself, particularly via the use of instruments such as digitalization and social media.

The primary motivation for this research is the question of how the new forms of religiosity that evolved during the postmodern period may be positioned in the new world that is projected to arise following the pandemic. In this context, the impacts of social change traces on religious institutions were attempted to be evaluated using a psychological analysis based on popular culture.

The corona virus outbreak, which was discovered in December 2019 and had a global impact for the following two years, caused culture to evolve while also damaging the whole social structure. The sickness, which affected both lower and upper social strata indiscriminately, harmed the elite's desire to stay in the minority; it imprisoned enormous numbers of people in their houses and severely divided public space. The epidemic, which is clearly going to have long-term economic and societal consequences, has the potential to cause huge changes. The religious institution, however, will be the first and most visible aspect of this shift. Because, when the pandemic began, many faiths' holy places were closed, collective worship and rituals were prohibited, and people began to live their beliefs on their own. Given that individual religiosity rose prior to the outbreak, it can be predicted that the new scenario will accelerate the rising individuation and result in new forms of religiosity.

When historical epidemics are studied, the institutional framework of religion collapses on itself during the epidemic, increasing the prominence of popular religious groups. This scenario is exacerbated nowadays, especially as the usage of social media grows. According to the terror management theory, as people's anxiety levels rise, individual popular religiosity tendencies will rise due to the fact that religious places are closed and access to institutional religion is limited during the epidemic, based on the argument that they may turn to religion to cope. People who are trapped in limited places try to cope with their tough condition, to direct their fears, and to find a way to escape themselves by turning to virtual religious themes. People who are trapped in

tight places turn to the virtual religion motifs of social media to cope with their terrible position, to direct their anxieties, and to find a way to release themselves. They expect that by doing so, they will be able to reduce uncertainty and make their future more predictable.

Family experiences have an important role in the establishment of popular religion, which has increased as a result of the epidemic process. With the effect of popular culture on the family institution, the family's relationship with the kid weakens, and the religious knowledge communicated to him becomes shallow, frequently reducing to fragments of information that form a minor part of the core discourse of religion. During the pandemic, individuals have great future anxieties and are confronted with the reality of mortality. Furthermore, the helplessness they feel in the face of uncontrollable circumstances, as well as the worry of dealing with problems beyond their control, drive people to seek aid from the mystical, spiritual, or metaphysical realms. Most popular religious beliefs and practices may be considered to have the goal of getting away from the negativity, misery, and despair that surrounds them and reaching peace and salvation.

Religion, unlike its traditional form, strives to adapt to this fluid change and tries to produce new forms of belief and religiosity that will soothe anxious people in such a harsh drifting process, where discourses that nothing will ever be the same as before during and after the epidemic are frequently voiced. The fact that religion and religiosity are pregnant with new manifestations during the pandemic, and religion's resistance to the fundamental alteration that has begun to be felt, might be regarded as an adaptive reaction or a vital reaction. Religion aims to achieve a shape that takes care of the changing requirements of the person and directs his life by keeping its unchanging principles. He even took the risk of mixing secular, metaphysical, astrological, and paranormal components within himself to achieve this goal. In this manner, unlike conventional secularization theorists, the phenomena of religion would generate and sustain a form of postcorona religiosity with the world that will alter after the pandemic.

**Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors**

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

*The research was conducted by a single author.*

\*\*\*\*\*

**Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest**

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

*There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.*

\*\*\*\*\*

**İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy**

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

*This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.*

\*\*\*\*\*

**Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement**

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

*In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed*